

CZU: 343.241+342.7

MĂSURILE DE SIGURANȚĂ CA SANȚIUNI DE DREPT PENAL ȘI DREPTURILE OMULUI

Gheorghe GLADCHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,

Catedra „Drept penal și criminologie”,

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0001-9786-1111

Rezumat

În lucrare sunt analizate apariția, trăsăturile, deosebirea de pedepse și natura juridică a măsurilor de siguranță. Sunt apreciate temeiurile luării măsurilor de siguranță, scopul, manifestarea, conținutul și durata acestora. Este examinat cadrul măsurilor de siguranță, stabilite categoriile acestora prevăzute de lege, clasificările măsurilor de siguranță, condițiile în care se pot lua ele de instanța de judecată, precum și unele aspecte de drept comparat. Se arată că măsurile de siguranță pot afecta drepturi fundamentale, uneori chiar mai mult decât pedepsele. Raportul dintre măsurile de siguranță și drepturile omului trebuie să se fundamenteze pe câteva principii centrale: necesității și proporționalității, respectarea demnității și interdicția tratamentelor inumane, dreptul la libertate, dreptul la viață privată și libertatea de mișcare etc. Măsurile de siguranță reprezintă un echilibru delicat între apărarea societății și protecția drepturilor individuale. Ele sunt compatibile cu drepturile omului doar dacă sunt luate strict pentru înlăturarea stării de pericol, respectă principiul proporționalității, au durată limitată și justificată, nu depășesc ceea ce este necesar pentru apărarea socială, respectă demnitatea, integritatea și libertatea persoanei.

Cuvinte-cheie: sancțiuni de drept penal, măsură de siguranță, pedeapsă penală, natura juridică și temeiurile măsurilor de siguranță.

Summary

The paper analyzes the emergence, features, distinction from punishments, and the legal nature of security measures. It evaluates the grounds for applying security measures, their purpose, manifestation, content, and duration. The framework of security measures is examined, the categories provided by law are identified, as well as the classifications of security measures, the conditions under which they may be ordered by the court, and certain aspects of comparative law. It is shown that security measures may affect fundamental rights, sometimes even more than punishments. The relationship between security measures and human rights must be based on several core principles:

necessity and proportionality, respect for dignity and the prohibition of inhuman treatment, the right to liberty, the right to private life, and freedom of movement, etc. Security measures represent a delicate balance between protecting society and safeguarding individual rights. They are compatible with human rights only if they are applied strictly to eliminate a state of danger, respect the principle of proportionality, have a limited and justified duration, do not exceed what is necessary for social protection, and respect the dignity, integrity, and freedom of the person.

Keywords: criminal law sanctions, security measure, criminal punishment, the legal nature and grounds of security measures.

Cea de-a doua categorie de sancțiuni de drept penal îl constituie măsurile de siguranță. Măsurile de siguranță sunt mijloace specifice de constrângere cu caracter pur preventiv, destinate înlăturării unei stări de pericol și preîntâmpinării săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală [1, p. 218]. Aceste „stări de pericol”, distincte de pericolul social pe care îl prezintă infracțiunea, sunt anume prevăzute de legea penală și privesc, în genere, persoana celui care a săvârșit infracțiunea [2, p. 49; 3, p. 307].

Această categorie de sancțiuni de drept penal, care și-a făcut apariția în proiectele noii legislații penale (elvețiene, germane, austriece, sârbe, daneze) [4, p. 251], de la începutul secolului al XX-lea, a fost inspirată de școala pozitivistă, a cărei reprezentanți au propus, în temeiul conceptului de „stare periculoasă” a persoanei, să completeze sistemul pedepselor cu un nou sistem de măsuri de influență asupra criminalității, prin introducerea măsurilor de siguranță sau măsurilor de apărare socială [5, p. 465-467]. Potrivit exponenților școlii pozitvistice, o persoană, prin trăsăturile sale individuale psihofizice, poate fi periculoasă pentru societate și până la săvârșirea infracțiunii și independent de comiterea faptei de către această persoană. Totodată, pericolul social al persoanei, care a săvârșit o infracțiune, poate depăși considerabil pericolul faptei comise, de aceea, pedeapsa aplicată unei astfel de persoane, stabilită în conformitate cu gravitatea infracțiunii, nu va fi suficient de eficientă. Cu alte cuvinte, există fapte antisociale care sunt generate de anumite stări de pericol ale făptuitorului, ce nu pot fi eficient combătute și înlăturate numai prin pedepse. Prin urmare, pentru identificarea unor măsuri de influență oportune este nevoie a acorda o atenție mai mare asupra stării permanente a individului, decât asupra faptei comise.

Completarea sistemului de pedepse cu un sistem de măsuri de siguranță, potrivit școlii pozitvistice, dar și școlii sociologice de drept penal, oferă posibilitatea de a aplica infractorilor din obișnuință incorijibili, în afară de pedeapsă, măsuri suplimentare, scopul cărora ar consta în apărarea societății împotriva elementelor sociale dăunătoare și în dezrădăcinarea predispo-

zițiilor criminale ale acestora. Măsurile de siguranță presupuneau izolarea severă a persoanei de societate și trebuiau aplicate pe perioade nedeterminate. Aici, reținem, că sunt susținute și observațiile critice la adresa acestor cercetători cu privire la măsurile de siguranță. Ulterior, această idee a fost argumentată în doctrina de specialitate și materializată cu succes în legislația penală a unui șir de state. Astfel, codul penal german prevede în calitate de măsuri educative și de siguranță internarea într-un spital de psihiatrie, internarea într-un centru de dezintoxicare (tratamentul dependenților de droguri și alcool), internarea într-un centru de detenție preventivă, anularea permisului de conducere, interzicerea unei funcții sau a unei profesii.

În doctrină, măsurile de siguranță sunt definite ca sancțiuni de drept penal constând din măsuri de constrângere cu caracter preventiv destinate înlăturării unor stări de pericol și preîntâmpinării săvârșirii de noi fapte prevăzute de legea penală. Prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală se pun în evidență anumite împrejurări din realitatea socială cum ar fi starea de boală ori de intoxicație alcoolică a făptuitorului sau alte împrejurări care sunt implicate în cauzalitatea comiterii faptei și care dacă nu sunt combătute, există pericolul săvârșirii de noi fapte prevăzute de legea penală [3, p. 307; 6, p. 598; 7, p. 266]. Combaterea acestor stări de pericol nu se poate realiza prin pedepse, fiindcă astfel de stări își au izvorul în realități ce nu reprezintă încălcări ale legii penale, ci prin măsuri specifice preventive -- măsuri de siguranță [8, p. 273 și urm.]. Totodată, stările de pericol respective nu trebuie confundate cu gravitatea infracțiunii săvârșite, întrucât ele nu țin de faptă, ci de persoana făptuitorului ori de anumite lucruri ce au legătură cu fapta comisă de către acesta.

Stările de pericol social care atrag luarea de măsuri de siguranță sunt anume prevăzute de legea penală. Existența acestor stări de pericol, care justifică luarea măsurilor de siguranță, este dată în vileag prin însăși săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, iar stările respective privesc, în genere, persoana celui care a săvârșit fapta [8, p. 257-258]. Prin urmare, măsuri de siguranță sunt sancțiuni de drept penal constând din măsuri de constrângere cu caracter preventiv, prevăzute de lege, care se iau de instanța de judecată față de persoanele care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală, pentru a înlătura o stare de pericol generatoare de noi fapte prevăzute de legea penală.

Din noțiune se desprind trăsăturile caracteristice ale măsurilor de siguranță:

a) sunt sancțiuni de drept penal prevăzute de legea penală, nu măsuri civile sau administrative;

b) constau din măsuri de constrângere cu caracter și destinație preventive. Aici, reținem, că măsurile de siguranță au, inevitabil, dar numai în subsidiar, și caracter coercitiv;

c) se iau, în condițiile legii, de către instanța de judecată față de orice persoană care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, indiferent dacă fapta constituie sau nu infracțiune și dacă făptuitorul este adult sau minor cu capacitate penală;

d) intervin pentru înlăturarea stării de pericol pe care o reprezintă în special persoana făptuitorului, relevată de fapta comisă, dar nu ca o consecință a săvârșirii unei infracțiuni, acest rol revenind pedepselor;

e) nu presupun existența vinovăției (spre deosebire de pedepse), ci doar existența unei stări de pericol;

f) luarea măsurilor de siguranță este determinată de necesitatea prevenirii de noi fapte prevăzute de legea penală, deci, au scop preventiv, nu punitiv (care pedepsește).

Măsurile de siguranță se deosebesc de pedepse prin scop, natură, manifestare, durată, conținutul intern și temeiuri. În primul rând, măsurile de siguranță, spre deosebire de pedepse, nu sunt consecințe ale răspunderii penale și nu depind de gravitatea faptei săvârșite, ele putând fi luate chiar dacă făptuitorului nu i se aplică o pedeapsă, fiindcă luarea acestor măsuri este provocată de existența stării de pericol pe care o reprezintă în special persoana făptuitorului [8, p. 274]. În al doilea rând, pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului, precum și săvârșirea prevenirii de noi infracțiuni, atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane, iar scopul măsurilor de siguranță constă în înlăturarea unei stări de pericol pe care o reprezintă în special persoana făptuitorului și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală. În al treilea rând, temeiul aplicării pedepsei penale îl constituie infracțiunea săvârșită, astfel, fapta comisă să conțină toate elementele componenței unei infracțiuni, iar temeiul luării măsurilor de siguranță -- pericolozitatea făptuitorului, adică fapta acestuia este privită, în astfel de cazuri, doar ca semn (indiciu) al unei stări de pericol pe care o reprezintă în special persoana făptuitorului și, respectiv, drept pretext pentru luarea măsurilor de siguranță. Totodată, măsurile de siguranță se aplică chiar și în cazurile în care a fost săvârșită o faptă prejudiciabilă care nu prezintă toate semnele componenței unei infracțiuni prevăzute de legea penală. Spre exemplu, un individ psihic bolnav care a săvârșit o faptă prejudiciabilă, întrucât este iresponsabil, nu poate fi considerat subiect al infracțiunii și, respectiv, supus răspunderii penale, dar, față de acesta, nu doar pot fi aplicate, ci și trebuie aplicate măsuri de siguranță.

Durata măsurii de siguranță nu este determinată de vinovăția persoanei care a comis fapta, ci de individualitatea și capacitățile acesteia. Cu alte cuvinte, temei al măsurilor de siguranță nu servește gravitatea faptei, ci necesitatea apărării sociale.

În al patrulea rând, măsurile de siguranță se deosebesc de pedepse prin conținutul intern și mecanismul de realizare. Astfel, pedeapsa este, în principal, un mijloc de constrângere, prin aceasta manifestându-se în final, și destinația sa preventivă. În acest caz, mecanismul răspunderii presupune declanșarea proceselor interne, etice psihologice, frământărilor delincventului, precum și convingerilor acestuia privind inutilitatea faptei comise prin „cântărirea” rațională a avantajelor obținute în urma săvârșirii infracțiunii și pedeapsa suportată în urma acestei alegeri. În schimb, măsurile de siguranță au în prim-plan aspectul preventiv, cel de constrângere fiind subsidiar, însoțind inerent caracterul de preîntâmpinare al acestora. Deci, măsurile de siguranță au caracter eminamente preventiv, nu represiv. Totodată, esența pedepsei este de a interveni *post delictum*, pe când măsura de siguranță este concepută *ante delictum*.

În al cincilea rând, măsurile de siguranță se deosebesc de pedepse prin natura și durata aplicării lor. Natura și durata pedepsei sunt fixate din start în lege, pe când măsura de siguranță variază în funcție de tipul stării de pericol și de existența acesteia. Fiind menite să combată starea de pericol pusă în evidență prin săvârșirea faptei prevăzute de legea penală și să preîntâmpine săvârșirea de noi fapte prevăzute de legea penală, măsurile de siguranță se iau pe durată nedeterminată, adică sunt aplicabile atâta timp cât există starea de pericol. Măsurile de siguranță pot fi revocate în caz de încetare a stării de pericol.

În al șaselea rând, pedeapsa este stabilită de instanța de judecată ținând cont de criteriile de individualizare, printre care și gravitatea infracțiunii săvârșite, astfel încât cu cât este mai gravă infracțiunea, cu atât este mai aspră pedeapsa. Așa cum am arătat, măsura de siguranță nu are atitudine față de gravitatea infracțiunii, ea trebuie raportată la persoana făptuitorului.

Măsurile de siguranță au natură juridică de sancțiuni penale cu caracter eminamente preventiv, nu represiv, și se întemeiază pe pericolozitatea făptuitorului având ca scop protecția societății, nu reprimarea. Sunt aplicate de către instanța judecătorească în legătură cu săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală și produc efecte restrictive asupra drepturilor persoanei. Ele îmbină, așadar, elemente de tratament, protecție socială și constrângere juridică conturând un mecanism juridic adaptat situațiilor în care simpla aplicare a unei pedepse nu ar fi suficientă pentru a preveni noi acte antisociale.

Reținem, de asemenea, că natura juridică a măsurilor de siguranță trebuie înțeleasă ca fiind reflectarea orientării moderne a dreptului penal spre prevenție, resocializare și apărarea ordinii sociale, sub forma unor intervenții specializate, proporționale și necesare pentru a neutraliza sursa pericolului reprezentată de anumite persoane. În acest cadru, funcția lor principală

este prevenirea, iar caracterul lor accesoriu sau autonom consolidează rolul lor de garanție a siguranței publice și de instrument de echilibrare între libertățile individuale și interesul general.

Măsurile de siguranță sunt reglementate în capitolul X (art. 98-106²) din Partea generală a Codului penal și reprezintă o instituție nouă, de sine stătătoare a dreptului penal, deși, unele măsuri de constrângere cu caracter preventiv au fost prevăzute și de Codul penal din 1961. Astfel, măsurile de constrângere cu caracter medical și educativ erau reglementate în Titlul V, art. 55-60 din legea penală anterioară, iar confiscarea averii era considerată o categorie de pedeapsă (art. 33 Cod penal din 1961).

Prin noua reglementare (art. 98-106² Cod penal din 2002) s-a urmărit consolidarea caracterului preponderent preventiv al acestor sancțiuni de drept penal, care pot fi luate de instanța de judecată numai dacă s-a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, ce scoate la iveală existența unei stări de pericol. Așa cum am arătat, măsurile de siguranță se aplică chiar și în cazurile în care a fost săvârșită o faptă prejudiciabilă care nu prezintă toate semnele componenței unei infracțiuni prevăzute de legea penală. În reglementarea din actualul Cod penal, sfera măsurilor de siguranță s-a extins prin trecerea confiscării averii din categoria pedepselor în categoria măsurilor de siguranță, precum și prin completarea măsurilor de siguranță cu expulzarea cetățenilor străini și apatrizilor care au fost condamnați pentru săvârșirea unor infracțiuni.

Prin Legea nr. 34 din 24 mai 2012 pentru completarea unor acte legislative, în Codul penal a fost introdusă o nouă măsură de siguranță „castrarea chimică” a infractorilor ce atentează la inviolabilitatea sexuală a altor persoane, inclusiv a minorilor (art. 98 alin. (2) lit. b¹ și art. 104¹ din Codul penal, precum și art. 174 alin. (3)¹ și 291¹ din Codul de executare). Prin Hotărârea din 04 iulie 2013 Curtea Constituțională a declarat neconstituțională măsura de siguranță „castrarea chimică”. Curtea a concluzionat că instituirea obligativității de aplicare a măsurii de siguranță castrarea chimică contravine dreptului fundamental la integritate fizică și psihică a persoanei, garantat de art. 24 din Constituție și art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Această măsură fiind aplicată contra voinței persoanei, fără o concluzie medicală prealabilă și fără o supraveghere medicală ulterioară aplicării reprezintă în sine un tratament inuman [9].

Conform dispozițiilor art. 98 alin. (1) Cod penal, măsurile de siguranță au drept scop înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală. Rezultă din aceste reglementări, că măsurile de siguranță au un scop preventiv-protector, nu represiv. Ele nu urmăresc să pedepsească autorul unei fapte, ci să înlătore starea de pericol pe care acesta ar putea să o reprezinte pentru societate. Starea de pericol la care se referă

legiuitorul este dată în vileag prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală și care nu poate fi înlăturată prin aplicarea pedepsei, ci doar prin luarea măsurilor de siguranță [7, p. 266].

Prin luarea măsurilor de siguranță față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală, se urmărește atât un scop direct (imediat) cât și un scop indirect (mediat) [10, p. 540]. Scopul direct (imediat) al măsurilor de siguranță constă în înlăturarea stării de pericol pe care o prezintă autorul faptei pentru societate, prin suprimarea cauzelor și condițiilor care ar putea determina repetarea comportamentului infracțional. Spre exemplu, internarea medicală înlătură imediat riscul pe care îl prezintă o persoană iresponsabilă sau confiscarea specială înlătură mijloacele de săvârșire a infracțiunilor. Scopul direct este, în esență, profilactic: măsura de siguranță este aplicată pentru a preveni pe loc (imediat) posibilitatea comiterii unei noi fapte, fără legătură cu ideea de pedepsire.

Scopul indirect (mediat) al măsurilor de siguranță este de a contribui la apărarea ordinii de drept și protejarea valorilor sociale printr-o prevenție generală, menținând încrederea publică în capacitatea sistemului penal de a reacționa eficient la comportamente periculoase. Spre exemplu, ideea că persoanele dependente sau bolnave psihic sunt evaluate și tratate transmite un mesaj de securitate colectivă sau confiscarea bunurilor provenite din infracțiuni reafirmă principiul că nimeni nu poate beneficia de foloase nelegitime. Scopul mediat nu este orientat asupra persoanei în mod direct, ci asupra societății în ansamblu - menținând ordinea publică, încrederea în lege și prevenind răspândirea unor fenomene antisociale.

Potrivit dispozițiilor art. 98 alin. (2) Cod penal, măsurile de siguranță sunt: a) măsurile de constrângere cu caracter medical; b) măsurile de constrângere cu caracter educativ; c) expulzarea; d) confiscarea specială; e) confiscarea extinsă. Aici, precizăm, că confiscarea extinsă a bunurilor, ca măsură de siguranță, a fost introdusă în Codul penal din 2002, prin Legea nr. 326 din 23 decembrie 2013. Măsurile de siguranță prevăzute în art. 98 alin. (2) Cod penal alcătuiesc un sistem de sancțiuni de drept penal între care nu există o ierarhie și pot fi aplicate în caz de necesitate concomitent, chiar în aceeași cauză [11, p. 233].

Lista măsurilor de siguranță este exhaustivă, nefiind susceptibilă de o interpretare extensivă de către instanța de judecată. Prin urmare, judecătorul, în caz de necesitate, poate stabili doar măsurile de siguranță prevăzute de art. 98 alin. (2) Cod penal.

După natura lor, măsurile de siguranță se pot împărți în: a) măsuri de constrângere cu caracter medical (obligarea la tratament și internarea medicală); b) măsuri de constrângere cu caracter educativ; c) măsură restrictivă de drepturi (expulzarea); d) măsuri restrictive de bunuri (confiscarea

specială și confiscarea extinsă).

În funcție de natura stării de pericol, măsurile de siguranță se împart în două categorii: măsuri de siguranță personale și reale sau patrimoniale. Măsurile de siguranță personale vizează persoana care a comis fapta și urmăresc înlăturarea stării de pericol pe care aceasta o prezintă (măsuri de constrângere cu caracter medical, măsuri de constrângere cu caracter educativ, expulzarea cetățenilor străini și apatrizilor care au fost condamnați). Măsurile de siguranță reale sau patrimoniale privesc bunuri și urmăresc prevenirea folosirii lor în scopuri infracționale sau înlăturarea unui pericol legat de existența lor (confiscarea specială, confiscarea extinsă).

În funcție de caracterul constrângerii [12, p. 262-263], măsurile de siguranță pot fi clasificate în: măsuri privative de libertate (internarea într-o instituție psihiatrică), măsuri restrictive de libertate (supunerea unui tratament forțat a alcoolicilor și narcomanilor, expulzarea), măsuri restrictive de drepturi (obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică, fie obligarea acestuia de a participa la un program de probațiune) măsuri de siguranță cu caracter patrimonial (confiscarea specială, confiscarea extinsă).

În funcție de pedeapsă, măsurile de siguranță pot fi aplicate izolat (măsuri de constrângere cu caracter medical aplicate iredponsabililor, confiscarea specială), pot însoți pedeapsa (expulzarea, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical alcoolicilor și narcomanilor, confiscarea specială, confiscarea extinsă), precum și în locul aplicării pedepsei penale (aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ în cazul liberării de răspundere penală sau de pedeapsă penală a minorilor). Cunoașterea deplină a măsurilor de siguranță, a conținutului acestora și a condițiilor în care se pot lua presupune, desigur, examinarea atentă a dispozițiilor legale care reglementează fiecare măsură în parte (art. 99-106² Cod penal).

Instituția măsurilor de siguranță este cunoscută astăzi practic în toate legislațiile penale contemporane. Aceste măsuri se aplică în vederea resocializării, protecției, asigurării unui control permanent asupra conduitei condamnatului și prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni de către persoana respectivă. Măsurile de siguranță pot fi aplicate izolat sau pot însoți pedeapsa. Spre deosebire de pedepse, pentru aplicarea acestora nu este necesar ca persoana să fie recunoscută vinovată în comiterea unei fapte infracționale de către instanța de judecată. Categoriile de persoane în raport cu care sunt aplicate măsurile de siguranță diferă de la țară la țară.

Astfel, în Japonia măsurile de siguranță se aplică următoarelor categorii de cetățeni: condamnaților cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, persoanelor eliberate din penitenciar, unor categorii de minori delincvenți, femeilor care practică prostituția [13, p. 242]. Măsurile de siguranță sunt prevăzute atât de legislațiile statelor sistemului de drept anglo-saxon

(Marea Britanie, SUA), cât și de legislațiile statelor sistemului de drept continental sau drept romano-german, dominant în întreaga lume (Franța, Germania, Italia, Spania, România, Republica Moldova, statele Americii Latine, Japonia). Din statele sistemului de drept continental, se evidențiază Codul penal german, în care măsurile de siguranță sunt bine sistematizate și este reglementată clar aplicarea acestora. Cea mai severă măsură de siguranță din Codul penal german este internarea într-un centru de detenție preventivă, care poate fi aplicată pe o durată nedeterminată. Totodată, detenția preventivă este și măsura cea mai ambiguă sub aspectul ocrotirii drepturilor omului, întrucât măsura respectivă atentează la libertatea lui și inviolabilitatea persoanei [13, p. 243]. În doctrina penală germană se constată o tendință de apropiere a măsurii de siguranță de pedeapsă [14, p. 14].

Codul penal francez a renunțat la dualismul sancțiunilor de drept penal, menținând doar pedepsele. Totuși, uneori, sunt aplicate de facto măsuri de siguranță [15, p. 81].

Reglementarea aplicării măsurilor de siguranță în SUA este dificilă, mai întâi de toate, fiindcă nu există o legislație penală unică: fiecare jurisdicție are legislația sa și precedentul său judiciar. Măsurile de siguranță, aici, pot fi aplicate în funcție nu doar de numărul și gravitatea faptelor comise, ci și de starea psihică a individului (nu doar iresponsabililor), dar și „delincvenților defectuoși” (infractori recidiviști deosebit de periculoși, cerșetori, nevoiași, persoane fără adăpost, infractori bolnavi psihic, infractori-alcoolici), „psihopaților sexuali” și altor persoane periculoase [15, p. 83].

Prin urmare, măsurile de siguranță, prevăzute de legislațiile penale ale altor state, sunt niște mijloace de resocializare a delincvenților și de prevenire a comportamentului ilicit. Acestea pot fi împărțite în două grupuri mari: măsuri privative de libertate și izolare de societate și măsuri non-privative de libertate, care nu sunt legate de izolarea de societate, fie se împart în măsuri de siguranță personale, care pot fi privative de libertate sau non-privative de libertate și măsuri de siguranță patrimoniale. Măsurile de siguranță pot fi împărțite, de asemenea, în personale, care vizează o persoană concretă - delincventul, și reale, îndreptate spre modificarea unei situații concrete, legate de comportamentul infracțional. Totodată, cea mai complicată este problema raportului dintre măsurile de siguranță care au un caracter preponderent preventiv și drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la libertate și inviolabilitatea persoanei. Măsurile de siguranță având ca scop înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală pot fi luate doar de către instanța de judecată numai dacă sunt îndeplinite anumite condiții generale, comune tuturor măsurilor de siguranță.

În primul rând, făptuitorul să fi săvârșit o faptă prevăzută de legea pe-

nală. Aici, precizăm, că prin fapta prevăzută de legea penală comisă de făptuitor se încalcă o normă juridică și este perturbată ordinea de drept. Prevedea art. 98 alin. (1) Cod penal are în vedere o faptă prevăzută de legea penală, nu și atunci, când intervine o cauză care înlătură caracterul penal al acesteia. În atare situație, măsurile de siguranță nu pot fi luate (de exemplu, dacă făptuitorul a acționat în legitimă apărare sau în stare de extremă necesitate). Totodată, măsurile de siguranță se aplică chiar și în cazurile în care a fost săvârșită o faptă prejudiciabilă care nu prezintă toate semnele componenței unei infracțiuni prevăzute de legea penală (de exemplu, iresponsabilitatea). Deci, această condiție este necesară indiferent dacă făptuitorul este sau nu responsabil penal pentru aceasta.

Doctrina subliniază că măsurile de siguranță nu pot fi luate în afara reacției statului la o faptă tipică, pentru că altfel ar deveni măsuri de poliție administrativă. Astfel, profesorul Vintilă Dongoroz precizează expres că temeiul măsurilor de siguranță îl constituie „săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală” [8, p. 253-254].

Prin urmare, măsurile de siguranță nu pot fi luate de instanță dacă nu a fost stabilită săvârșirea faptei prevăzute de legea penală ori fapta nu a fost săvârșită de către inculpat. Instanța poate aplica o măsură de siguranță numai dacă a fost sesizată legal cu judecarea faptei prevăzute de legea penală și în limitele faptei pentru care a fost sesizată [11, p. 233].

În al doilea rând, prin săvârșirea faptei să se fi dat în vileag o stare de pericol a făptuitorului, care poate constitui în viitor sursa săvârșirii unor noi fapte prevăzute de legea penală. Aplicarea măsurii de siguranță presupune existența unei stări de pericol concret și actual pentru valorile sociale, pericol care se poate manifesta fie prin persoana făptuitorului (de ex., boală psihică, toxicomanie, predispoziție antisocială etc.), fie prin anumite obiecte sau situații legate de comiterea faptei (arme, obiecte periculoase, bunuri rezultate din infracțiune, cuțite, dispozitive ilegale etc.). Această stare de pericol trebuie să fie concret dovedită (nu presupusă), actuală sau viitoare previzibilă, suficientă pentru a justifica atingerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (libertății, inviolabilității persoanei, patrimoniului etc.).

În al treilea rând, înlăturarea stării de pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală să fie posibilă prin luarea de măsuri de siguranță. Măsurile de siguranță asigură apărarea socială prin înlăturarea pericolului. Aceste măsuri nu sancționează trecutul, ci urmăresc exclusiv prevenirea viitoare a infracțiunilor sau repetarea comportamentului antisocial. De aceea, instanța de judecată trebuie să constate că: măsura de siguranță este necesară pentru apărarea societății; alte mijloace nu ar fi suficiente (de ex., să nu fie posibilă doar prin aplicarea pedepsei); măsura să fie proporțională cu pericolul.

În al patrulea rând, măsura de siguranță să fie proporțională și adecvată. Conform jurisprudenței CtEDO (Curții Europene a Drepturilor Omului) și legislației penale interne: a) măsura de siguranță trebuie să fie justificată de necesitate; b) să fie proporțională cu pericolul (nu se admite o măsură excesivă pentru un pericol minor); c) măsura să nu poată depăși ceea ce este strict necesar pentru prevenție; d) instanța să opteze pentru cea mai puțin intruzivă măsură care poate asigura prevenția.

De asemenea, măsura de siguranță trebuie să fie prevăzută expres de lege și să fie dispusă de instanța de judecată cu respectarea tuturor garanțiilor procesuale (hotărâre judecătorească și proceduri specifice: expertiză, motivare, drept la apărare). Luarea măsurilor de siguranță este lăsată la aprecierea instanței de judecată în acele cazuri unde legiuitorul folosește expresii ca „*poate să aplice*” (art. 99, 103 Cod penal) sau „*li se poate interzice*” (art. 105 Cod penal). În cazul măsurilor de constrângere cu caracter educativ, unde legiuitorul folosește expresia „*li se aplică*” (art. 104 Cod penal) sau în cazul măsurilor de siguranță ale confiscării speciale și confiscării extinse, unde legiuitorul folosește expresia „*sunt supuse confiscării*”, odată ce se constată că bunurile respective fac parte din categoria celor arătate de lege (art. 106 Cod penal), fiind îndeplinite și alte condiții în cazul confiscării extinse (art. 106¹ Cod penal), instanța de judecată ia obligatoriu măsurile de siguranță respective.

Măsurile de siguranță pot afecta drepturi fundamentale, uneori chiar mai mult decât pedepsele. De aceea, raportul dintre măsurile de siguranță și drepturile omului se fundamentează pe câteva principii centrale.

1. Principiul necesității și proporționalității. Orice măsură de siguranță este o ingerință asupra drepturilor persoanei. Pentru a fi compatibilă cu drepturile omului (în special, art. 5 și art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)), ingerința trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

a) să fie necesară într-o societate democratică, adică măsura de siguranță se poate aplica doar dacă există o stare reală și actuală de pericol, nu doar suspiciuni generale; b) să fie proporțională. Durata, intensitatea și conținutul măsurii de siguranță să fie proporționale cu scopul urmărit – apărarea societății, nu restricționarea excesivă a persoanei; c) să fie ultima ratio. Măsurile de siguranță trebuie aplicate doar dacă alte mijloace mai puțin intruzive nu sunt suficiente.

2. Respectarea demnității și interdicția tratamentelor inumane. Aplicarea măsurilor de siguranță, îndeosebi cele care implică internarea medicală sau supravegherea strictă, nu poate încălca demnitatea umană (art. 1 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art. 3 CEDO); integritatea fizică și psihică; dreptul la tratament medical adecvat. Internarea

medicală ca măsură de siguranță (internarea într-o instituție psihiatrică sau instituție medicală cu regim special) este una dintre cele mai sensibile în raport cu drepturile omului (Cauza Winterwerp) c. Olandei).

Pentru ca internarea medicală ca măsură de siguranță să fie legală, trebuie ca persoana să sufere de o tulburare mintală reală; tulburarea trebuie să justifice privarea de libertate; internarea medicală trebuie să dureze doar atât timp cât persistă tulburarea. Aici reținem că orice internare nejustificată, prelungită sau făcută fără evaluare medicală poate constitui tratament inuman.

3. Dreptul la libertate (art. 5 CEDO). Măsurile de constrângere cu caracter medical, precum și unele măsuri de constrângere cu caracter educativ afectează libertatea. Măsurile de constrângere cu caracter medical, de regulă, sunt cele mai restrictive măsuri de siguranță (internarea într-o instituție psihiatrică, tratamentul medical într-o instituție medicală cu regim special, supravegherea medicală în condiții de internare). Acestea pot reprezenta privare de libertate în sensul art. 5 CEDO (cauzele Winterwerp, Stanev, Roman). Măsurile de constrângere cu caracter educativ afectează dreptul la libertate doar în anumite situații, în special când impun plasarea minorului într-o instituție educativă specială sau obligă minorul la programe obligatorii ce presupun prezența fizică permanentă și supraveghere (de exemplu, obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu, obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică, obligarea minorului de a participa la un program de probațiune). Chiar dacă nu sunt pedepse, ele pot echivala cu o restrângere severă a libertății minorului. Pentru a nu încălca art. 5 CEDO trebuie să existe o hotărâre judecătorească motivată; persoana trebuie informată despre motivele aplicării; trebuie să existe posibilitatea contestării în fața unei instanțe; durata măsurii trebuie să fie strict limitată și reevaluată periodic.

4. Dreptul la viața privată și libertatea de mișcare (art. 8 CEDO). Măsurile de constrângere cu caracter medical afectează semnificativ viața privată, întrucât implică evaluări medicale obligatorii; tratament forțat; internare psihiatrică; supraveghere permanentă; atingerea integrității fizice / psihice. Orice ingerință asupra integrității corporale intră sub art. 8 CEDO (X și Y, Glass, Jalloh).

Măsurile de constrângere cu caracter educativ aplicate minorilor afectează viața privată într-un grad moderat sau sever. În funcție de intensitate. De pildă, obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică sau obligarea minorului de a participa la un program probațional. Atinge atât sfera vieții private, cât și a „dezvoltării personale”, protejate de art. 8 CEDO. Expulzarea afectează puternic viața privată și familială. Spre exemplu, poate separa persoana de familie, copii, locul de muncă sau comunitatea socială.

CEDO: expulzarea trebuie să treacă testul de proporționalitate (cauzele Bo-ultif, Uner, Maslov).

Confiscarea specială / extensivă poate afecta viața privată, dar în mod indirect. Astfel, confiscarea poate atinge proprietatea persoanei, bunuri cu valoare personală sau resurse materiale necesare vieții familiale. Totuși, în acest caz, afectarea va fi de natură patrimonială, nu fizică sau personală.

Libertatea de mișcare (art. 2 Protocol 4 CEDO; art. 45 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene). Măsurile de constrângere cu caracter medical afectează clar libertatea de mișcare, deoarece, internarea într-o instituție psihiatrică sau instituție medicală cu regim special, precum și interdicții de părăsire a instituției fac imposibilă deplasarea liberă a persoanei. Măsurile de constrângere cu caracter educativ aplicate minorilor pot afecta libertatea de mișcare mai ales când minorul este obligat să participe la activități la anumite ore și în anumite locuri. Chiar dacă nu sunt privative de libertate, sunt restrictive. Expulzarea afectează masiv libertatea de mișcare. Este o ingerință directă deoarece obligă persoana să părăsească teritoriul țării; îi interzice reîntoarcerea pentru o perioadă; rupe libertatea de stabilire în statul respectiv. Expulzarea este exact o măsură care limitează libertatea de circulație transfrontalieră.

Pentru a fi compatibile cu drepturile omului, ingerințele trebuie să respecte testul CEDO: a) să fie prevăzute de lege. Legea trebuie să fie clară, accesibilă și previzibilă; b) să urmărească un scop legitim. De pildă, protecția sănătății, prevenirea infracțiunilor, siguranța publică; c) să fie necesare și proporționale. Să nu depășească ceea ce este indispensabil pentru atingerea scopului.

Potrivit art. 54 din Constituție, exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

5. Controlul judecătoresc și garanțiile procedurale. Orice măsură de siguranță cu potențial restrictiv trebuie dispusă de o instanță; motivată în fapt și în drept; reevaluată periodic (în special internările medicale); supusă căilor de atac. Lipsa acestor garanții duce la încălcarea art. 6 și 5 CEDO.

6. Evitarea transformării măsurilor de siguranță în pedepse mascate. Aceasta este una din cele mai importante teme doctrinare. Deși sunt declarate „nepedepsitoare” în practică multe măsuri limitează libertatea (inter-

narea medicală), impun obligații (tratament, programe) sau restricționează drepturi.

Măsurile de siguranță nu trebuie să devină sancțiuni punitive. Ele trebuie să-și păstreze caracterul strict preventiv altfel riscă să fie contrare: principiului legalității sancțiunilor penale (art. 7 CEDO); principiului individualizării sancțiunilor; principiului proporționalității.

7. Riscul de stigmatizare și etichetare. Măsurile de siguranță, în special cele aplicate persoanelor cu tulburări psihice pot conduce la: stigmatizare socială; discriminare (art. 14 CEDO), afectarea vieții profesionale și sociale. Astfel, aplicarea lor trebuie să fie cât mai puțin expusă public; strict limitată la cea ce este necesar; însoțită de posibilități reale de reintegrare.

Prin urmare, măsurile de siguranță sunt compatibile cu drepturile omului doar dacă sunt aplicabile strict pentru înlăturarea stării de pericol; respectă principiul proporționalității; au o durată limitată și justificată; sunt supuse unui control judiciar efectiv; nu depășesc ceea ce este necesar pentru apărarea socială; respectă demnitatea, integritatea și libertatea persoanei. Ele reprezintă un echilibru delicat între apărarea societății și protecția drepturilor individuale - iar orice dezechilibru riscă să transforme măsurile de siguranță în veritabile pedepse mascate, inadmisibile într-un stat de drept.

Referințe bibliografice

1. Oancea I. *Tratat de drept penal. Partea generală*. București: Editura ALL, 1994, 352 p.
2. Radu C. *Câteva considerații în legătură cu temeiul juridic al aplicării măsurilor de siguranță*. În: Dreptul nr. 1/1999, p. 37-51.
3. Boroș Al. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura C.H. Beck, 2006, 372 p.
4. Жижиленко А.А. *Наказание. Его понятие и отличие от других правоохранительных средств*. Петроград: Типогр. «Правда», 1914, – VIII, 676 с.
5. Gladchi Gh. *Criminologie*. Chișinău: CEP USM, 2019, 619 p.
6. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Editura All, 1997, 647 p.
7. Mitrache C., Mitrache Cr. *Drept penal român. Partea generală*. Ediția a IV-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2022, 557 p.
8. Dongoroz V., Oancea I., Roșca V., Kahane S., Bulai C. ș. a. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*. Vol. II. București: Editura Academiei, 1970, 469 p.
9. Hotărârea Curții Constituționale din 04 iulie 2013 *Declararea neconstituționalității măsurii de siguranță „castrarea chimică”* (Sesizarea nr. 11 a / 2013). <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=471&idc=7>

(accesat la 30.11.2025).

10. Basarab M., Pașca V., Mateuț G., Butiuc C. *Cod penal comentat. Partea generală*, vol. 1. București: Ed. Hamangiu, 2007, 715 p.
11. Popovici T., în colab. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Sub red. dr. Alexei Barbăneagră. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2003, 836 p.
12. Grama M., Botnaru S., Șavga A., Martin D. *Drept penal. Partea generală*. Vol. II. Chișinău: S.n. (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2016, 335 p.
13. Медведев Ю.И., Притченко Е.Г., Лебедева И.Н. *О мерах безопасности в уголовном законодательстве зарубежных государств (сравнительно-правовой аспект)*. В: Государственная служба и кадры, № 2, 2022, Москва: ООО Издательство Юнити-Дана, 2022, с. 241-246.
14. Antoniu G. *Unele reflecții asupra măsurilor de siguranță*. În: Revista de Drept Penal, nr. 1/2006, p. 3-16.
15. Козочкин И.Д. *Меры безопасности по уголовному праву зарубежных стран*. В: Государство и право, № 9, 2016, p. 77-85.